

Vlado VLADIĆ

NA PUTU IZVORNA PRIPOVIJEDANJA

Uz jednu više od šezdeset priča u tri knjige
fra Miljenka Stojića

Stvari stoje ovako.

Preda mnom na stolu iz tiska upravo izašla knjiga mojih sabranih književnih kritika: *Četvrt stoljeća do književne kritike*, u kojoj čitam da se njom od književne kritike rastajem; da to, osvrte na knjige, više ne ću pisati. U meni, međutim, i dojmovi upravo pročitavanih kratkih priča fra Miljenka Stojića sabranih u knjigu pod naslovom *Priča o njoj* koji su me potaknuli samomu piscu spontano dojaviti da sam uočio s njegovim pričama neke polonističke usporednice koje bih svakako htio, a možda i hoću, staviti na papir. I tako sam se zapetljao da hoću konkretno napisati nešto za što sam prethodno već načelno napisao da više pisati ne ću. Tražeći pomno kako da se dosljedno ispetljam, pronalazim da sam u knjizi kojom sebe za književnu kritiku zatvaram ostavio otvorena vrata u iznimke; i to kroz izraženu svijest da samo pukim stjecajem okolnosti neki pisci sa svojim djelima nisu pronašli svoje mjesto unutar nje – a među njima izriješkom i fra Miljenko Stojić.

Nekako u to vrijeme za *Republiku* preveo sam priču poljske spisateljice Zofie Nałkowske (1884. – 1954.) *Przy torze kolejowym – Pokraj pruge*. Redosljed zbivanja bijaše zapravo ovakav. U *Republiku* sam prvo poslao prijevod priče *Wielki strach – Veliki strah* Mareka Hłaska (1934. – 1969.) koju sam na svoju ruku preveo još 2005., ali vođen drugim obvezama na prijevod sam postupno posve zaboravio. Kada je međutim omedavna na globalnom planu u modu uveden strah od Rusije, o kojem je u priči riječ, prisjetio sam se prijevoda; rekao samomu sebi: „sad ili nikad“; pregledao ga i poslao u *Republiku* 6. rujna 2023. odakle

mi je odmah odgovoreno da će biti „objavljen ako procjena uredništva bude bila pozitivna“. Čekajući na procjenu uredništva *Republike*, 23. rujna isti prijevod poslao sam u *Kolo*, odakle mi je 30. rujna urednik E. Fišer odmah odgovorio da će biti objavljen u *Kolu* 4/2023. I tek potom mi, teško sinkronizirano, u četvrtak 26. listopada iste godine stiže kružni e-dopis iz *Republike* u kojem stoji: „Uredništvo *Republike* Vas obavještava da će Vaši tekstovi biti objavljeni u nekom od budućih dvo-broja te Vas molimo da ih u međuvremenu ne objavljujete dalje ili ako već jeste, da nam to povratno javite.“

Eto, tako sam kraj tjedna uoči Sisveta 2023. bio motiviran prevesti kratku priču Zofie Nałkowske *Pokraj pruge*. Javlajući povratno uredništvu *Republike* da je Hłaskova priča već prihvaćena u drugom časopisu, u znak isprike istomu sam istodobno poslao i prijevod priče Nałkolwske tražeći da je u svom uredničkom rasporedu uvrste na već uglavljeno mjesto Hłaska te mi povratno potvrde da će tako i biti, što je, nakon još jedne moje požurnice, i učinjeno koncem siječnja 2024. Preskaćući podrobnosti, moj daimonion mi ne da prešutjeti prozaičnost da mi je za prilog od gotovo dvadeset i dvije kartice objavljen u *Kolu* 4/2023, nakon dviju požurnica, tek 18. travnja 2024. isplaćen honorar u protuvrijednosti od 647,5 kuna, iliti tridesetak kuna po kartici, što je jednakovrijedno tarifi koja se na prevoditelje primjenjivala prije tridesetak godina. U isto vrijeme, za prilog od dvanaestak kartica objavljen u *Republici* 1-2/2024 isplaćen mi je već 12. ožujka 2024. honorar u protuvrijednosti od 808,15 kuna iliti sedamdesetak kuna po kartici. To valjda donekle govori kako Matica hrvatska i Društvo hrvatskih književnika kotiraju u hrvatskom društvu tako i, odnekle, kako ja kotiram u okviru te istih.

Priču *Przy torze kolejowym* – *Pokraj pruge* preveo sam iz zbirke od osam priča naslovljene *Medaliony – Medaljoni* (1946.). Građu za te priče Nałkowska je prikupila radeći kao članica Glavne komisije za istraživanje nacističkih zločina u Poljskoj. Odatle priča o tome kako su nacisti od ljudske masti pravili sapun; priča kako su majke od straha od odvođenja u logor kroz prozor zgrada bacale svoju djecu ili skakale zajedno s njima u sigurnu smrt; priča kako su pojedini odvažni zatočeni

na putu u glasovite logore istrjebljenja iz zaplombiranih vagona bježali bacajući se kroz otvor koji su prethodno jedvice izvalili u daščanom podu...

Fra Miljenko Stojić je 2007. imenovan vicepostulatorom u postupku prepoznavanja, dokazivanja i proglašenja mučenicima, blaženicima i svecima šezdeset i šest hercegovačkih franjevaca – odnosno da ih je srbokomunistička ruka pod izlikom ponovne uspostave i održanja Jugoslavije kao Velike Srbije mučila i ubila iz mržnje prema vjeri i da su oni to kršćanski podnijeli. Tim imenovanjem nije izazvano nego samo potvrđeno i pojačano njegovo zanimanje za i bavljenje s mučeništvom subraće franjevaca, ali i cijeloga hrvatskoga naroda, posebno na ozemlju Zapadne Hercegovine. Jer fra Miljenko svoju osjetljivost za povijesnu sudbinu hrvatskoga čovjeka Bosne i Hercegovine od Drugoga svjetskoga rata naovamo već je posvjedočio, prvo, 2005. objavljenom knjigom kratkih priča pod naslovom *Ne dirajte bijelog labuda* (dvadeset i pet priča) pa onda i, devet godina potom, 2014. objavljenom knjigom kratkih priča *Propetlje* (dvadeset i četiri priče) pa onda i, devet godina potom, 2023. godine objavljenom knjigom kratkih priča *Priča o njoj* (dvanaest priča).

Odatle priča o hrvatskim gastarbajterima na tlu Engleske koji pripiti od muke zapjevaju na sprovodu svoga židovskoga poslodavca gangu, da bi sutra, uvjereni da ih čeka otkaz, dočekala ih povišica, jer je njihova pjesma svima zazvučala kao nenadmašno oplakivanje; priča koja nas jednostavno, nenametljivo, životno nuka da se pitamo postoji li dovoljno jako crnilo da se oslika onaj Crni koji je za Jugoslavije hrvatske živote zavijao u crno ili se ne znam kakvo crnilo promiseće u način kako se skriva njegova povijesna prisutnost prepoznatljiva u liku raznobojnih (šarenih) likova i događaja; priča u kojoj djeca, potaknuta od seoskoga mangupa, pred komunistima zapjevaju gangu u kojoj se veliča Pavelić, a izruguje Jovanka, nesposobna razumjeti kako pjesma i pjevanje mogu biti narodni neprijatelj...

Iako su priče i Nałkowske i Stojića nastale kao izraz osjetljivosti za žrtvu kroz koju čovjek prolazi zbog svoje istovjetnosti koju totalitarni trenutak trudi se obezličiti, pa i oduzeti joj prostor za život, potisnuti u

nepostojanje, lako su uočljive i bitne razlike u samom njihovom ishodištu, a odatle i u pričama kao samom ishodu.

Priče Nałkowske nedozrelo bi bilo bezpričuvno ne samo bezostatno nego ni u osnovi prihvatiti kao da su izraz povijesnih činjenica, poglavito zato što su iste činjenice prethodno posredovane – plasirane i propagirane – po ratnim pobjednicima koji književnomu izrazu namjesto činjenica postavljaju zapisnik o saslušanju o činjenicama svoje Komisije kao bezuvjetni i posljednji izvor znanja o činjenicama. Činjenice su, s druge strane, ako ne i izrugane, onda zasigurno izigrane već samim pripovijedanjem tradicionalno shvaćenim kao prenošenje onkraj posve određene i prepoznatljive povijesne stvarnosti, a da tobože mogne vrijediti za sva vremena i sve prostore, što Nałkowska izričito naznačuje na početku postavljenom krilaticom: *ljudi su ljudima priredili takav usud*, dakle bezimenošću onoga o čem pripovijeda. U takvom poretku dvostrana izigravanja činjenica, usprkos deklariranoj težnji da priču pripovijeda sam događaj, izigrane su činjenice (njihovom bezimenošću, čime se remeti uzdizanje pripovijedanja i pripovjedača na razinu odgovornosti za povijesnu istinu) ali i izrugani samozvani gospodari onoga što će se kroz pričanje kao prepričavanje predstavljati kao činjenica (prenesenim govorom koji, ne prozivajući nikoga imenom, proziva sve koji se ogrješuju o istinu uključujući i samoprozivanje pisca jer oportunistički pristaje na književnost prije no što je karakterno dorastao za požrtvovnu istinoljubivost).

Čitajući Stojićeve priče da se iščitati i da on priča ne niz dlaku, nego usuprot te istim posljedrugosvjetskoratnim gospodarima povijesnih činjenica i njihova književnoga izražavanja. Tako se oslobađaju činjenice koje u nastavku oslobađaju priču o sebi od nje same (larpurlartizma) na način da je kao samorodno umijeće i umjetnost riječi stavljaju u službu vlastite povijesne vidljivosti (čujnosti) i tako i priču privode njezinoj svrsi. Osiguravajući tako da kroz priču činjenice pričaju same sebe – da se čuju – Stojić ne podliježe kušnji izobličavanja onoga o čemu priča, odakle sam stil nije i ne može biti opširno i izdaleka prepričavanje, nego neposredno i kratko sročeno svjedočenje.

Dok je kod Nałkowske, s jedne strane, jasno da njezine priče kao vlastitu granicu unaprijed prihvaćaju građu (saslušanja i zapisnike) koju je prikupila Glavna komisija za istraživanje nacističkih zločina u kojoj je i sama radila razgovarajući sa svjedocima i zapisujući njihova svjedočanstva, odakle njezino pripovijedanje više ostavlja dojam pričavanja iz druge ruke – ne znam u kojoj mjeri je, s druge strane, izvor Stojićeva pripovijedanja o stradanju hrvatskoga naroda pisana građa, usmena predaja ili više-manje blisko iskustvo, ali on u svakom slučaju pripovijeda tako kao da stvarnost pripovijeda samu sebe, kao da ju on samo zapisuje po uzoru na onoga tko prikuplja i vjerno zapisuje ono što je već nastalo ne samo kao povijesni događaj nego i kao u narodu zaživljeno i prenošeno pričanje. Ta vjernost u zapisivanju najmanje je dvojaka; to je ne samo vjernost stvarnosti (vjerodostojno i istinoljubivo pripovijedanje događaja kako je on već ispričovijedan po predaji) nego i vjernost s tom stvarnošću nerazdruživo povezanom jeziku (pripovijedanje u jeziku same stvarnosti o kojoj se pripovijeda).

Budući da mu priče izvire iz činjenica kao izvornih nositeljica povijesne istine bez obaziranja i oslanjanja na *post factum* uspostavljenu ljestvicu moći (oslonac je samo ono što narod o sebi ne može i ne želi zaboraviti), više vjerujem Stojiću nego li Nałkowskoj te odatle i utoliko ustvrđujem viši stupanj izvornosti njegova pripovijedanja.

Nije međutim samo po izvornom (nepomućenom) strujanju stvarnosti (događaja i jezičnoga izražavanja) kroz priču Stojić izvorniji pripovjedač od Nałkowske. Dok njezinim besperspektivnim pripovijedanjem, kao i ljudskom poviješću, ravna *fatalni fatum*, slijepa sudbina, čiji su krajnji dometi isprazni humanizam i šuplji larpurlartizam, dotle njegovo pripovijedanje o mukotrpnjoj povijesti svojom vedrinom i lakoćom (neopterećenošću vlastitom veličinom) svjedoči zametak transcencije u imanenciji koji se kroz ljudsku povijest veličanstveno razrasta i preobražava ju u povijest spasenja.

Kao olakotnu okolnost Nałkowskoj valja priznati to što je svoje priče pisala u vrijeme kada je moć izrazito zainteresirana za temu pripovijedanja bila u pobjedničkom naletu i usponu pa joj je moglo biti ili o tom ne pisati ili pisati zadovoljavajući se prenesenim pripovijedanjem

tako da poruku (prozivanje) ratni pobjednici mogu protumačiti sebi u prilog, a njezina književna savjest (u mjeri njezine upitne prisutnosti) bude umirena jednakom mogućnošću da ista poruka bude protumačena i protiv istih, ali i protiv same sebe zbog oportunističkoga ujarmljivanja vlastite književne nadarenosti u novi poredak, sluteći da to i nije ono najodgovornije kako se književnom riječju može u danim okolnostima djelovati s obzirom da u obzir može doći, u krajnjem slučaju, i pristanak na njezin izostanak.

Stojić pripovijeda o stvarnosti kada je ista moć bila na zalazu, povijesnom prestrojavanju, što je ostavljalo prostor da joj se neskriveno ne sviđi, a da se ne srlja u okrilje kakve novooblikovane moći pa njegovo pripovijedanje ostavlja dojam kao da dolazi izravno iz vlastite opredjeljenosti i bezinteresna zauzimanja za istinu, odnosno kao da je interes njegova pripovijedanja sama istina o, iako skrivljenim, neiskrivljenim činjenicama.

Time ne samo da ne želim poredbeno presuditi o književnoj veličini Stojića i Nałkowske nego ne želim ni ustvrditi da je Stojić odmakao ni blizu dovoljno daleko na takvu putu izvornoga pripovijedanja koji polazi od dubinskoga razumijevanja povijesnih činjenica (a ne samo instinktivnoga podlijevanja i služenja s njima) a završava bezostatnom prepoznatljivošću (otimajući se njihovu zastiranju prenošenjem onkraj povijesne stvarnosti) istih činjenica pravovremeno sročeni u priču e da se pripovijedanjem ne odgodi ili čak skroz proigra pravi, milosni, trenutak za rastvaranje stvarnosti u onostranost odnosno da kao pisci ne propustimo kao ljudi svoj nadošli čas.

Ali želim ustvrditi da tako shvaćenu izvornost pripovijedanja, u dosluhu s kojom Stojić zacijelo jest u većoj mjeri nego li Nałkowska, treba uzeti u obzir u ukupnom vrjednovanju određenoga književnoga djela; kako onoga vrjednovanja koje je tek trenutno-književnokritičko tako i onoga vrjednovanja koje presiže već uspostavljati književnu predaju/tradiciju. I želim reći ono što je rekao Antun Branko Šimić pročitavši *Priče iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić: „*Sursum corda!* Vjerujemo u Budućnost Našu“ – ali otimajući se šimićevskomu larpurlartističkomu prizvuku, kao da je to samo vjera u budućnost naše pripovjedne knji-

ževnosti (pa i budućnost našega naroda po takvoj književnosti) – sve ako i, rečeno Šimićevim riječima, Stojić sposobnost neposredna pripovijedanja ne nadomješta, kao Nałkowska, sposobnošću posredna opisivanja i analiziranja, izbjegavši tako kušnju interpretativnoga poigravanja s povijesnim činjenicama i s istinom o njima.

Mogu reći da se Stojićevim pričama ne može staviti prigovor koji je Šimić na kraju, ipak, mogao staviti *Pričama iz davnine* I. B. Mažuranić, da su „malo preduge za djecu“ i da bi knjiga bila „još savršenija“ da je priča ne šest, nego „dvanaest ili dvadeset“ jer Stojićeve priče nisu preduge (ni za djecu) i ima ih ne šest, nego zasada u tri knjige jednu više od šezdeset, pa ne bijah moćan posvetiti im dovoljno pozornosti da bih mogao o njima osnovano reći ono što je Šimić na početku mogao reći za *Priče iz davnine* da je bio nemoćan u njima naći išta loše. Ali pouzdano znajući da od savršenosti veće savršenosti ne može biti, zbog nesavršenosti vlastite recepcije Stojićevih priča mogu istodobno i priznati vlastitu nemoć u pronalaženju u njima išta loša i dopustiti njihovu veću savršenost.

Budući da je Stojić svoje priče napisao crpeći iz naše povijesti kao zbira onoga što se s našim narodom događalo tijekom određena povijesna razdoblja, ne samo da je moguće i opravdano nego je i poželjno da o istim događajima (motivima, ne-zgodama) drugi pisci napišu svoje priče. Dopuštam da bi to mogli učiniti bolje ili lošije od Stojića. Ali dok se ne pojave, ne preostaje nam do li ove Stojićeve priče isticati kao samosvojne i nuditi ih svijetu kao suvenire, uspomene ne iz naše davnine, nego iz nedavne naše mučeničke povijesti s kojom još uvijek muku mučimo kako da je zaključimo. Ali i prihvatiti ih kao ključ u sveukupno Stojićevo književno djelo; poticaj da ga, vođeni svojstvima i vrsnostima ovih priča, temeljitije pretresemo i primjerenije vrjednujemo.

Davnih dana znao mi je fra Miljenko Stojić, kako bi koji naslov objavio, u Kobiljak poslati po jedan njegov primjerak: *Dobro jutro, kobiljko, Računalko, Riječ po riječ, S druge strane, Podno križa...* To sam shvatio kao da mu je stalo da s njegovim djelom budem upoznat i da mu je stalo do mojega mišljenja o tom djelu. Iako mi je bilo stalo do tih knjiga, nikakvo svoje mišljenje o njima jednostavno nisam stigao

uobličiti. Dok smo se jednom zapadnim rubom zagrebačke Dubrave kretali – ja prema zelenoj bolnici, a on od franjevačkoga samostana – sreli smo se i tada sam mu rekao da sam sve manje sklon pisati osvrte na knjige jer njima nikamo ne stižem, nego mi se samo slažu u računalnu memoriju. Tada mi je predložio suradnju s jednim portalom i na tom je ostalo: mene to nije privuklo, a on mi je svoje nove naslove prestao slati. A *Ne dirajte mi labuda*, *Propetlje* i *Priču o njoj* pronašao sam, da ne bude bez ironije sudbine, upravo na njegovom osobnom portalu www.miljenko.info, velikoj rijetkosti u našem književnom životu, i, uočivši polonističke usporednice, od sebe, a nipošto zato što mi je to on rekao, uspio napisati ovih devetak kartica i tako u sebi dragovoljno zaključati jedan od malobrojnih preostalih otvora prema pisanju književne kritike.

OSVIT

POEZIJA

BORISLAV ARAPOVIĆ, IVAN BABIĆ,
MILJENKO BULJAC, MARIO RAGUŽ,
MIROSLAV PILJ, RADICA LEKO,
ZDRAVKO KORDIĆ, ANTE MATIĆ, IGOR PETRIĆ,
MILENKO ŽUPANOVIĆ, ANĐELKO MARTINOVIĆ,
ANGELINA ŠUTA, BLAŽ LAUC, JASNA ČORIĆ

PROZA

ANITA I DENIS PERIČIĆ, NADA GALANT,
ANKICA ŠARČEVIĆ, MIRKO KOPUNOVIĆ,
SREČKO MARIJANOVIĆ, IVANA DILBER,
MATO NEDIĆ, ANTE MATIĆ, ANTE MARIĆ

AFORIZMI

DANKO IVŠINOVIĆ, IVAN BRADVICA,
MILJENKA KOŠTRO

DJEČJA KNJIŽEVNOST

ZORAN SOVA, RADICA LEKO,
MILJENKA KOŠTRO, MARISSTTELA OCTEK

ESEJI

LAJČO PERUŠIĆ, ZDENKA ČAVIĆ,
MILE PEŠORDA

OGLEDI I KRITIKE

IGOR ŠIPIĆ, MATO NEDIĆ, VLADO VLADIĆ,
OBRAD ŠARENAC, IVAN SIVRIĆ,
IVAN BAKOVIĆ, TINA LACO,
MARIJA PAVKOVIĆ-BAKOVIĆ, IVAN BODROŽIĆ,
ŽELJKA LOVRENČIĆ, STANISLAV BAŠIĆ,
ANTE SORIĆ, DARIJA ŽILIĆ,
ZDRAVKO KORDIĆ, IVAN DUGANDŽIĆ,
PETRA BALAŽIČ, IVO MIJO ANDRIĆ,
VLATKO MAJIĆ

IN MEMORIAM

ZVONIMIR TUCAK (1945. – 2024.)

DOKUMENTI

ODLUKA O DOBITNICIMA KNJIŽEVNE NAGRADE
ZA KRATKU PRIČU „PETAR MILOŠ“
IZVJEŠĆE O RADU DHK HB